

Milenko Brkić i Marko-Antonio Brkić

DVIJE ŠKOLE POD JEDNIM KROVOM – OD SEGREGACIJE DO KOEDUKACIJE

- *Kako se zove vaša škola?*
- *Novi Šeher – odgovaraju učenici drugog razreda osnovne škole okupljeni u holu jedne školske zgrade u Novom Šeheru.*
- *Novi Šeher – odgovaraju i učenici u drugoj zgradi iste škole.*
- *Kako se zove vaša država?*
- *Bosna i Hercegovina – odgovaraju i jedni i drugi.*
- *Koji jezik učite?*
- *Hrvatski – kažu prvi.*
- *Bosanski – vele drugi.*
- *Da li biste voljeli zajedničku školu?*
- *Nee – odgovaraju i jedni i drugi.*
- *Zbog čega?*
- *Zato što oni nisu Hrvati – objašnjavaju prvi.*
- *Zato jer su oni ubijali naše očeve – kaže osmogodišnji dječak u drugoj školi.*

»Susjedi i neprijatelji«, *BH Dani*, br. 304 (11. 04. 2003).

1. Uvod

Mnogi koji bi se htjeli proslaviti rješavanjem *bosanskoga i hercegovačkoga čvora* ne ulaze u prirodu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«. Teško, gotovo nikako, ne uviđaju činjenicu da je u temelju ovog fenomena duhovna sfera, a ne organizacijska ili mehanička. Nerijetko se ponavljaju pogreške iz vremena nakon Drugoga svjetskog rata, kada su komunisti slali po nekoliko Hrvata, Srba i Muslimana na

zajedničku radnu akciju, na izgradnju pruge, i bili uvjereni da su tako riješili nacionalna pitanja. I tako sve do 90-ih godina 20. stoljeća, kada su nacionalna pitanja izbila na površinu u svim svojim dimenzijama i zasjenila gotovo sva druga pitanja.

2. Model posvemašnje ideologizacije

Evidentna je činjenica da su dosadašnja nastojanja i akcije naših (i europskih) »stručnjaka«, umjesto da razvijaju koncept koedukacije, uglavnom rezultirala izolacijom, nesnošljivošću i diskriminacijom. Najočitiije je to u projektu »dvije škole pod jednim krovom«. Uza sav izgrađujući simbolički potencijal koji ovaj projekt nosi, pa kad je u pitanju i sudbina države Bosne i Hercegovine, i njezinih konstitutivnih naroda, u javnosti su uglavnom prezentirani sve teškoće i svi problemi, dugoročna nužnost *statusa quo* i nemogućnost bilo kakvog napretka. Jedan dio kreatora ovakvih politika radi to svjesno, s konkretnim ciljem, svjesni svih napetosti koje iz toga proizlaze. Iako se i tu događaju promjene. Mnogi od njih znadu, ali to skrivaju od bosanskohercegovačke javnosti, da se i Vijeće Europe počelo baviti projektom odgoja i obrazovanja za sve, ali s posebnim kulturnim dodatkom. Svrha i smisao su prepoznati, priznati i prihvatiti različitosti. Od ključnog značaja za razvitak hrvatskoga naroda, posebno u BiH, je kod djece i mladeži razvijati sposobnosti i umijeća za suodnose unutar različitih kultura, kako bi u drugima i drugačijima otkrivali sličnosti i razlike. Otkrivati druge, znači tražiti miroljubive i kreativne odnose, a ne inzistirati na smetnjama i preprekama, i pritom nerijetko zloupotrebljavati pitanje identiteta. Želimo li izbjeći da se prošli, pa i neki današnji tragični događaji ponove, moramo u rješavanju ovoga fenomena sagledati sve što uzrokuje probleme među narodima i kulturama, a ne fenomen svoditi samo na nacionalnu ili vjersku netrpeljivost.

Nažalost, nerijetko se dogodi da se upravo ponavlja model posvemašnje ideologizacije razvijen za vrijeme socijalističke indok-

trinacije. Naime, u nedavnoj prošlosti vrlo jasna obrazovna politika oligarha hrvatskoga naroda u BiH, čije su glavne odlike bile agresivno-defanzivni stav prema susjedima i međunarodnoj zajednici, bila je tako evidentno prisutna u javnosti. Jedna od tih apologija, podsjećanja radi, izgleda otprilike ovako.

Osnivanjem Hrvatske zajednice Herceg-Bosne početkom rata u Bosni i Hercegovini, a kasnije Hrvatske Republike Herceg-Bosne, na područjima na kojima su Hrvati u većini organizira se nastava u osnovnim i srednjim školama po hrvatskim nastavnim planovima i programima, uz dominantno korištenje udžbenika iz Republike Hrvatske. Poslije se prišlo izradi udžbenika za hrvatske nastavne planove i programe u Bosni i Hercegovini, koristeći stručnjake iz Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine na zajedničkim projektima. Kad se govori o hrvatskim nastavnim planovima i programima, to nisu nastavni planovi i programi Republike Hrvatske, nego hrvatski nastavni planovi i programi u Bosni i Hercegovini, gdje korištenje iskustava i rješenja Republike Hrvatske nije isključeno. Učenicima drugih nacionalnosti omogućavao se odgoj i obrazovanje po nastavnim planovima i programima nacionalnosti kojima pripadaju. To se ostvarivalo različitim organizacijskim oblicima, ovisno o broju učenika za koje se takva nastava organizirala.¹

3. Fenomen »dvije škole pod jednim krovom«

Praksa demantira mnoge od ovih navoda. Dovoljno je samo primijetiti da su nastavni planovi i udžbenici kozmetički mijenjani, a da su mnoga djeca nakon rata u Ljubuškom ili Vitezu učila da im je glavni grad Zagreb. I uostalom, kakvi su to »nastavni planovi i programi nacionalnosti kojima pripadaju«. U najmanju ruku – neuvjerljivo, pogotovo s obzirom na bogata europska iskustva prema kojima smo

¹ Pavlović, I., *Položaj Hrvata u BiH u području obrazovanja*, na str. www.hakave.org, pristup ostvaren 2. 12. 2009.

nerijetko vrlo nepovjerljivi. Naravno da fenomem »dvije škole pod jednim krovom« nije izostao iz ove apologetske teze.

O čemu se zapravo radi vidljivo je iz činjenice što su se »dvije škole pod jednim krovom« prvenstveno organizirale i forsirale u sredinama s većinskim hrvatskim stanovništvom, dok se za škole gdje su Hrvati u manjini to odugovlačilo i razvodnjavalo. To je realno bio plan za pretvaranje škola s hrvatskim nastavnim planovima i programima u škole s mješovitim nastavnim planovima i programima, a zatim u integralne škole s jednim nastavnim planom i programom. Jasno je kakav bi taj plan i program bio! Niti jedna škola s bošnjačkim planom i programom gdje su Hrvati u manjini nije organizirana po principu »dvije škole pod jednim krovom« i učenici koji se obrazuju po hrvatskim nastavnim planovima i programima bili su po privatnim kućama, župnim uredima ili su organizirani katolički školski centri. Katolički školski centri su posebna tema i trebalo bi jedno vrlo široko istraživanje organiziranja, djelovanja, nastavnih planova i programa (koji nisu hrvatski nastavni planovi i programi), strukturi učenika i drugih čimbenika da bi se dobio relevantan odgovor o njihovoj ulozi. (...) Druga faza, koja je djelomično provedena, je proglašavanje škola »dvije škole pod jednim krovom« ali i drugih škola s hrvatskim nastavnim planovima i programima aparthejdima i nacionalnom segregacijom. Takvih izjava od pojedinaca iz međunarodne zajednice bilo je mnogo i to je objektivno veoma veliki pritisak međunarodnih čimbenika na ukidanje hrvatskih nastavnih planova i programa. Bez obzira što za to nema nikakvih argumenata, jer aparthejd i segregacija je zabrana upisa učenika drugih nacija i vjera, što se u školama s hrvatskim nastavnim planovima i programima ne događa jer se može upisati svatko po svojoj želji uz uvjet da prihvaća nastavne planove i programe i želi se po tome obrazovati. Nije mali broj učenika drugih nacija koji su se obrazovali i obrazuju se po hrvatskim nastavnim planovima i programima, za što postoji potrebna evidencija. Kada su se Hrvati u Bosni i Hercegovini više ili manje uspješno odhrali ovakvim napadima, u ove dvije faze nastavljeno je obrazovanje po

hrvatskim nastavnim planovima i programima. Tada je međunarodna zajednica potpomognuta bošnjačkom politikom prešla u novu fazu koja se sastoji u izvlašćivanju županija u području obrazovanja tako što su isključivu nadležnost u području obrazovanja sa županija htjeli prenijeti na Federaciju Bosne i Hercegovine.²

Hrvati u BiH, sukladno navedenom obrazloženju, žrtve su teorije zavjere protiv hrvatskih škola i hrvatskoga naroda. I to od strane ostalih dvaju naroda i međunarodne zajednice. Prvenstveno Bošnjaka s kojima smo strpani u Federaciju BiH. Ovakvim pristupom gube na snazi svi stvarni argumenti protiv zloupotreba i pristranosti koje iskazuju međunarodni i domaći moćnici. Suvišno je komentirati navode da se projekt »dvije škole pod jednim krovom« razvio sam u većinski hrvatskim područjima, ili pak neplauzibilne definicije aparthejda i segregacije. Čini se potrebnim ovdje skovati novi izričaj za situaciju koje su zarobljenici Hrvati u Bosni i Hercegovini. Radi se o *političkoj eksimilaciji*. Za razliku od asimilacije, u kojoj se manja od dvije različite populacije postupno, pod određenim društvenim pritiskom i uvjetovanostima, adaptira sukladno strukturi i elementima snažnije, dominantnije, politička eksimilacija bi bila upravo ovo što se događa Hrvatima u BiH: oni se svojom voljom (ili voljom vlastitih lidera), a nerijetko protiv volje većinske populacije (u ovom slučaju istoga naroda koji živi u susjednoj državi), u potpunosti poistovjećuju i formatiraju sukladno političkim (i neizostavno – ekonomskim) uvjetima i potrebama Republike Hrvatske. Povijesni je apsurd da nacionalna država, za koju je malo koji dio hrvatskoga naroda dao toliko kao Hrvati Bosanci i Hrvati Hercegovci, postaje njihova politička kazna.

3. 1. Nes(p)retna hrvatska politika školstva u BiH

Umjesto da se borimo nogama i rukama da nam se omogući pravo na različitost u odgoju i obrazovanju u cijeloj BiH, gdje bi

² *Ibid.*

Hrvati sigurno najviše profitirali, mi se još uvijek zatvaramo i sami ne omogućujemo pluralizam i multiperspektivnost, neprestano strašeci roditelje, učenike i nastavnike potencijalnom asimilacijom, a događa se nešto puno gore. Hrvati se nalaze u neprestanom i stalno pojačavajućem procesu *političke eksimilacije*. Naime, u svojoj vlastitoj zemlji mi Hrvati prilagodili smo se potrebama, uvjetima, propisima i iskustvima drugog, politički snažnijeg društva (slično su postupili ili još uvijek postupaju i drugi narodi, primjerice poraženi Nijemci nakon Drugoga svjetskog rata prema Amerikancima). Jedina razlika, koja nas zavarava, je činjenica da se radi o pripadnicima istoga naroda. Kad bi se tu radilo o suradnji, partnerstvu, mogućnosti da se s obje strane postave inicijative, prijedlozi i rješenja, da se vodi računa o interesima obje političke zajednice istoga naroda u različitim državama, bila bi to posve druga priča. Sigurni smo puno uspješnija. Međutim, to je nemoguće provesti bez procesa koji bi se paralelno odvijao prema drugim dvjema političkim zajednicama drugih naroda u istoj državi. Takav pristup bi zasigurno pokazao zrelost, a što je najvažnije, mogućnost općeg prosperiteta Hrvata u BiH.

Nažalost, još uvijek nam se događa sasvim suprotno. Primjerice, fakulteti Sveučilišta u Mostaru svoj studijski program potpuno nekritički prilagođavaju adekvatnim studijskim programima u Republici Hrvatskoj. Ili, na primjer, svi hrvatski ministri obrazovanja godinama nisu prihvaćali projekt obveznog osnovnog devetogodišnjeg obrazovanja zbog toga što Republika Hrvatska ima adekvatan osmogodišnji program. Primjera ima unedogled. No, ovo je vrlo složena tema i zaslužuje posebnu pozornost.

Međutim, na najvišoj međunarodnoj razini, na razini odbora UN-a, postavljen je zahtjev Bosni i Hercegovini da ukine fenomen »dvije škole pod jednim krovom«. ³ Apsurdno, država BiH nije nadležna za

³ »Komitet apelira na državu članicu da osigura da se prestane sa praksom »dvije škole pod jednim krovom«, te gradnjom odvojenih škola za djecu pripadnika različitih etničkih grupa. Komitet preporučuje da država članica spoji i podučava jedan plan i program u svim razredima, bez obzira na etničko porijeklo, te traži od nje da u sljedećem izvještaju izvijesti o svim koracima u tom pogledu.« (Izvor: Preporuka br. 50. UN-ova odbora: *Okvirni plan aktivnosti za implementaciju zaključnih napomena preporuka UN*

ovaj problem kojim se UN obraća svojoj zemlji-članici. Možda je to sreća u nesreći, a možda i nije. U svakom slučaju, moguće je ovaj tekst čitati kao u dobroj mjeri izlobiran.

4. Uloga međunarodne zajednice

Godinama nije bilo osjetljivosti za kompleksnost odnosa i složenost odgojno-obrazovnih potreba naroda i građana BiH. To je bilo očigledno i nije potrebno posebno pokazivati. Ali izgleda da i tu pušu novi vjetrovi. Razmatrajući tri obrasca diskriminacije u obrazovanju u BiH, Valery Perry, znanstvenica koja je godinama bila prisutna u BiH i na različite načine pristupala ovome problemu, danas skicira i zagovara nove modele obrazovanja utemeljene na multikulturalnosti i inkluziji, koji bi zamijenili aktualnu praksu razdvajanja, odnosno tihe asimilacije na ovom polju. Hrvati nikako ne bi smjeli biti protiv ovako postavljenoga pristupa.

Skeptici po pitanju aktuelnih napora u pravcu reforme mogli bi navesti da, što se tiče obrazovanja, ne postoji jedinstven evropski model ili standard; također bi mogli navesti naoko razjedinjavajuće obrazovne prakse u zemljama poput Belgije ili Španije. Međutim, u krhkoj demokratiji s ostacima ratnih društvenih i političkih razdora, još uvijek bez zajedničkog osjećanja kako kod građana tako i kod političara o legitimnosti same države, podjele u obrazovanju služe da se pripremi teren za nastavak sukoba. U tom kontekstu, oblik i sadržaj aktuelnih napora u pravcu reforme obrazovanja u školama BiH mogao bi ili utvrditi ratne podjele ili posijati mogućnost veće društvene inkluzije i budućeg trajnog mira.

Ovo je posve drugačiji pristup u odnosu na onaj koji su dužnosnici međunarodne zajednice zagovarali u postkonfliktnoj BiH. Previše je bilo negativne prisile. Pa i sam koncept »dvije škole pod jednim krovom« – sad odjednom toliko sporan – produkt je netaktičnog i

komiteta za period 2008–2010. godine, Sarajevo, svibanj 2008, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH).

antipolitičkog djelovanja Ureda Visokog predstavnika.⁴ Treba biti iskren i reći da je međunarodna zajednica kroz svoje projekte mnoge škole i obnovila, opremila, neke kadrove obučila. Problem je međutim što se to događalo uglavnom nesustavno, besciljno, nasumično itd. Dakle, osjećaj zahvalnosti miješa se opravdano s osjećajem ogorčenosti.

Međutim, pravi krivci koji su nama zanimljivi za današnje stanje su gotovo isključivo hrvatski dužnosnici iz stranke koja već gotovo dva desetljeća (za)vodi hrvatski narod u BiH. Projekt obnove bio je ponuđen u početku naj snažnije za povratnike – hrvatski dužnosnici to nisu znali prepoznati i omogućiti Hrvatima – koji su u postocima najveće žrtve progona, i drugi su to iskoristili. I evo, program »dvije škole pod jednim krovom« pokazuje dominantan model političkog angažmana, naime rigidnog, zatvorenog ne hrvatstva, već *hrvatovanja*.

S druge strane, iz stručnoga dijela međunarodne zajednice konačno dolaze i precizna gledišta na stanje problema. Nisu problemi iskonstruirani, nego ih je *ustavna struktura zemlje učinila stvarnima* i tako stvorila okvir za nerazumijevanje.

(...) složena i u mnogo čemu zamršena ustavna struktura zemlje učinila je stvarnim iskonstruirane ili preuveličane razlike među ljudima koje su bile osnova za rat. Zemlja koja pripadnicima jednog svog naroda daje povlastice dok »druge« stavlja u poziciju drugorazrednih građana stvara sistem etničke pristranosti. Ustav koji je više usmjeren na prava skupine u odnosu na prava pojedinca može se smatrati zastupničkom demokratijom, ali se nikako ne može smatrati ustavno liberalnom demokratijom. A sistem u kojem je gotovo nemoguće da bilo kakav »četvrti glas« dobije moć u odnosu na tri ustoličena i privilegirana konstitutivna naroda stvara situaciju gdje su čak i oni

⁴ Ured Visokog predstavnika (OHR) je inicirao pregovore koji su rezultirali uspostavljanjem fenomena poznatoga kao »dvije škole pod jednim krovom«. Ova mjera, koja je stvorila dvije u suštini neovisne škole u jednoj školskoj zgradi, bila je predviđena kao privremeno rješenje radi podizanja razine povjerenja i sigurnosti među povratnicima, čija su djeca do tada pohađala »školu« u restoranima, kafićima, crkvenim zgradama itd. (Premilovac, A., *Education in Bosnia and Herzegovina: A Neglected Security Issue*, predavanje na parlamentarnoj skupštini OEES-a, Portorož, Slovenija, rujan 2007).

građani koji potiču iz etnički miješanih porodica ili se jednostavno ne žele izjašnjavati primorani da se svrstaju u »torove« kako bi našli svoje mjesto u društvu. Ove politike identiteta su u samom srcu kontroverzi vezanih za reformu obrazovanja, jer učenici od najranije dobi uče kako postojimo »mi« i »oni«, ali ne nužno i »svi mi zajedno«.⁵

Nažalost, ovako gledanje međunarodnih stručnjaka ne dijele mnogi europski politički moćnici i time blokiraju razvoj kreativnih obrazovnih politika u BiH. Opasnost nije samo u izraženim nepremostivim razlikama. Problem se pojavljuje i s druge strane. I ovdje predstavnici međunarodne zajednice upozoravaju na »tihu asimilaciju«.

Druga vrsta razdvajanja može se nazvati »tihom asimilacijom«. U mjestima sa minimalnom raznolikošću stanovništva, djeca iz manjinskih skupina nalaze se u situaciji malih riba u velikom moru kojim dominira većina. U mjestima gdje je broj manjinskih učenika dovoljan, oni mogu tražiti da uče svoju nacionalnu grupu predmeta odvojeno od većinske djece. Međutim, izvan određenih ključnih područja povratka, broj povratnika nikad nije dovoljan da omogući ovo rješenje. U takvim slučajevima djeca nemaju izbora nego da šute i uče prema izboru dominantne skupine – da uče njihovu jezičnu varijantu, koriste njihove udžbenike i nastavni plan i program, bez obzira na prava koja im pripadaju kao građanima ove zemlje. Ne želeći da izazivaju nevolje traženjem raznovrsnijeg pristupa razrednoj nastavi i školskom životu, ova djeca se tiho asimiliraju.⁶

5. Trenutno stanje

Radna grupa oformljena na nivou države Bosne i Hercegovine sa zadatkom da analizira pojavu dostavila je prije godišnjih odmora Parlamentu Federacije BiH vlastito zapažanje o broju i vrstama takvih škola u ovom entitetu. U materijalu su podaci iz Srednjobosanskog i Hercegovačko-neretvanskoga kantona, kao i o tome da je u Zeničko-

⁵ Perry, V., *Školske ograde*, na str. www.pulsdemokratije.net, pristup ostvaren 2. 12. 2009.

⁶ *Ibid.*

-dobojskom kantonu došlo do administrativnog objedinjavanja dotadašnjih »dviju škola pod jednim krovom«, ali ne i do formiranja multietničkih odjeljenja u njima. Budući da je zaključila da je ovaj fenomen posljedica nedavnog rata u Bosni i Hercegovini i pozvala se na prava djece da ne smiju biti diskriminirana ni na koji način, grupa je u izvještaju dostavljenom Federalnom parlamentu dala i neke preporuke. Kako je u Federaciji segment obrazovanja u kantonalnoj nadležnosti, preporučila je tim nivoima vlasti da osiguraju svim školarcima mogućnost kvalitetnog obrazovanja »u integriranim multikulturalnim školama« i mogućnost da budu »oslobođeni političkih, vjerskih, kulturnih i drugih predrasuda i diskriminacije«.

Konferenciji ministara obrazovanja u BiH preporučila je da razmotri mogućnost formiranja radne grupe koja bi ispitala oblike diskriminacije, kao što su asimilacija i segregacija, na području cijele Bosne i Hercegovine, a posebno status učenika koji na određenim područjima pripadaju manjinskom narodu. Nakon toga, radna grupa je u izvještaju navela: *U obrazovnoj praksi u BiH treba naći rješenje koje će pomiriti načelo zabrane diskriminacije i segregacije te načelo prava obrazovanja na maternjem jeziku. Nepronalaženjem modaliteta usklađivanja ova dva načela, teško možemo očekivati bitne pomake o ovim pitanjima u razmjerno kratkom razdoblju.*⁷ Nadležna i manje nadležna tijela usvojila su izvještaj radne skupine⁸ i oformila koor-

⁷ Izvještaj Radne grupe za analizu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«, travanj 2009. Potkraj srpnja 2009. Vlada Federacije je ovaj izvještaj uputila zastupnicima i izaslanicima oba doma Parlamenta Federacije BiH. Radnu skupinu činili su: supredsjedatelji Mate Živković i Nadija Bandić (iz Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti), članovi Franjo Ljubas, Sulejman Ribo (oba iz Srednjobosanskoga kantona – županije), Ignacije Radić, Bernadina Potur (oboje iz Hercegovačko-neretvanskoga kantona – županije), Maid Pračić (iz Zeničko-dobojskoga kantona – županije) te Marina Bowder i Aleksandra Janković (obje iz OESS-a).

⁸ Savjetnica federalne ministrice obrazovanja i nauke Nadija Bandić je u ime Radne grupe, koju su činili predstavnici Srednjobosanskoga, Hercegovačko-neretvanskoga i Zeničko-dobojskoga kantona, te Misije OSCE-a u BiH, prezentirala Izvještaj – analizu fenomena »dvije škole pod istim krovom«, sa posebnim osvrtom na novu metodologiju kategorizacije ovih škola i Preporuke koje obavezuju nadležne, kantonalne i općinske vlasti da naprave Operativni plan za uklanjanje svih oblika diskriminacije – segregacije i asimilacije u obrazovnom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine. Federalna ministrica obrazovanja i nauke Meliha Alić je istakla da treba osigurati uslove da sva

dinacijsko tijelo koje će i dalje nastaviti raditi na rješavanju ovog problema.⁹

U izvještaju se navode i neki primjeri,¹⁰ ali se ne navode srodna kvalitetna međunarodno relevantna iskustva iz čak doslovno iste zgrade.¹¹ Naravno, postoje i druga iskustva, s prednostima i nedostacima,

djeca imaju mogućnost kvalitetnog obrazovanja u multikulturalnim školama na svim stepenima, oslobođeni svih predrasuda i diskriminacija, a da Bosna i Hercegovina treba biti zemlja u kojoj je svejedno gdje dijete započinje živjeti, a gdje će završiti svoje školovanje. Federalna ministrica je također istakla neophodnost jačanja bh. obrazovnog sistema i njegovog približavanja europskom putu u kojem su mladi ljudi tako obučeni da predstavljaju temelj Bosne i Hercegovine koja želi u Evropu. Ministar civilnih poslova BiH, entitetski i kantonalni ministri obrazovanja u Bosni i Hercegovini, te predstavnici Misije OSCE-a u BiH prihvatili su Izvještaj Radne grupe za analizu fenomena »dvije škole pod istim krovom« i istakli da je on kvalitetna osnova za daljnje aktivnosti u pravcu uspostavljanja obrazovnog sistema bez diskriminacije jer »evropska budućnost zemlje umnogome ovisi o sposobnostima vlasti i različitih zajednica da izrade zajednički obrazovni okvir«. Dogovoreno je da se formira Radna grupa sastavljena od predstavnika Ministarstva civilnih poslova u BiH, Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Misije OSCE-a u BiH i Srednjobosanskoga, Hercegovačko-neretvanskoga i Zeničko-dobojskoga kantona, koja će redefinirati pojam »dvije škole pod istim krovom« i doći do suštine problema diskriminacije u obrazovanju. Na Konferenciji ministara obrazovanja u BiH dogovoreno je da je neophodno ispitati sve oblike diskriminacije, kao što su asimilacija i segregacija na području cijele Bosne i Hercegovine, te da, iako je došlo do pomaka u ovoj oblasti, sva resorna ministarstva i roditelji učenika moraju odlučno ići u izgrađivanje međusobnog povjerenja i stvaranja zajedničkog obrazovnog okvira u Bosni i Hercegovini. (http://www.fmon.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=281&Itemid=1)

⁹ Ministri obrazovanja u BiH, na konferenciji održanoj u Banjoj Luci, dogovorili su formiranje radne grupe koja će dalje raditi na redefiniranju pojma »dvije škole pod jednim krovom«. Činit će je predstavnici Ministarstva civilnih poslova, ministarstava obrazovanja iz tri kantona, Federalnog ministarstva obrazovanja i OESS-a. Ministri su pozvali širu društvenu zajednicu, uključujući i roditelje i školske odbore, da se uključe u rješavanje ovog problema.

¹⁰ Kao pozitivan primjer u izvještaju radne grupe navedena je Mostarska gimnazija u kojoj od 2004. godine egzistiraju dvije pravno i administrativno objedinjene škole. Bakir Krpo, zamjenik direktora gimnazije, dodaje: *U Mostarskoj gimnaziji djeca su integrirana i kroz nastavne planove na pojedinim časovima biologije, hemije, fizike – predmeta iz prirodnih znanosti, a također zajednički pohađaju i časove informatike, odnosno računarstva.*

¹¹ *Koledž ujedinjenoga svijeta* u Mostaru, koji djeluje od 2004. godine, pohađa oko 200 učenika iz 38 zemalja svijeta, uključujući i BiH. Nastava se već četvrtu godnu odvija na engleskom jeziku, ali i jezicima naroda BiH za Bosance i Hercegovce, za koje je osigurana i zajednička nastava za skupinu nacionalnih predmeta.

ali su se pokazala funkcionalna.¹² S druge strane, u Republici Srpskoj postoje slični slučajevi, ali nigdje nisu evidentirani kao »dvije škole pod jednim krovom«. ¹³ Pitanje zašto se od ovoga slučaja iz manjeg bh. entiteta ne pravi politička strвина na kojoj godinama bezbrižno lešinare brojni međunarodni (zlo)moćnici, nego se u Europi predstav-

¹² Perry navodi iskustvo iz Brčkog: *Iako se kombinacija političkih i praktičnih izazova u BiH čini zastrašujućom, ona sama može ponuditi model dobre prakse kao primjer za alternativno rješenje. Škole u Distriktu Brčko, na sjeveroistoku zemlje, integrirane su od 2001. godine. Djeca zajedno idu u škole, vrijeme provode zajedno i u učionicama i u vannastavnim aktivnostima, i ne moraju birati između školskih zgrada kako bi učila po »svom« nastavnom planu i programu. Djeca uče po istom nastavnom planu i programu za osnovnu školu, s nacionalnim predmetima fokusiranim na identitet (historijom, jezikom i književnosti, geografijom, prirodom i društvom, vjeronaukom), koje dijelom pohađaju zajedno, a dijelom odvojeno. Učenici u razredu govore svojim jezikom, a nastavnik im tim jezikom i odgovara. Uče se i lingvističke varijacije kako bi djeca znala prepoznati razlike, sličnosti i nijanse. Latinica i ćirilica se koriste naizmjenično kako bi se obezbijedila potpuna funkcionalna pismenost. Imena škola i simboli u školskim zgradama obezbjeđuju inkluzivno okruženje. Sve u svemu, djeca do 90% dana u školi provode sa svojim vršnjacima bez obzira na njihovu nacionalnu, etničku i vjersku pripadnost. Ovaj sistem nije savršen. Učenici (i njihovi roditelji) biraju između tri paketa udžbenika (na bosanskom, hrvatskom ili srpskom jeziku), što zahtijeva dodatno vrijeme za pripremu nastavnika i dodatne napore u razredu. Razdvajanje učenika zbog nacionalne grupe predmeta odražava poteškoće s kojima se suočavaju čak i u Distriktu, u čiji proces izgradnje mira je međunarodna zajednica uložila više nego u druga mjesta u zemlji. Uvođenje vjeronauke predstavlja izazov u smislu obezbjeđivanja kvalitetne nastave i odgovarajućih alternativnih predmeta. Međutim, preduzete su mjere kako bi se osigurala maksimalna fleksibilnost i kako bi djeca više vremena provela zajedno nego odvojeno. Na primjer, nacionalna grupa predmeta je univerzalno dostupna, bez obzira na brojnost učenika, što je jedinstven slučaj u BiH. Nadalje, nacionalni predmeti se samo djelimično uče odvojeno, gdje djeca dio predmeta iz nacionalne grupe uče u radnim grupama, a ostatak zajedno, kao razred.*

¹³ U Podrinju, u blizini Srebrenice, mjesta genocida, postoji primjer da Srbi i Bošnjaci dijele školu. Mjesta Kravica i Konjević Polje su sredine koje su po etničkoj strukturi monolitne. Dakle, u Kravici živi stanovništvo srpske nacionalnosti, dok u Konjević Polju živi stanovništvo bošnjačke nacionalnosti. Na rubnim područjima ovih lokalnih zajednica imamo situaciju da žive pripadnici druge nacionalnosti, kao što je npr. slučaj sa nekim zaseocima koji se nalaze u neposrednoj blizini Kravice. Međutim, u praksi imamo situaciju da u centralnoj školi u Kravici nastavu pohađaju isključivo djeca srpske nacionalnosti, a u područnoj školi u Konjević Polju samo djeca bošnjačke nacionalnosti. Ove dvije škole udaljene su jedna od druge 12 km. U obje škole nastavu predaju isti nastavnici, obje škole imaju zajedničku školsku administraciju i upravu. (Izvor: www.ndcsarajevo.org).

lja kao primjer tolerancije i međusobnog razumijevanja, zaslužuje posebnu pozornost.

Neki međunarodni stručnjaci navode da bi na tri razine trebalo ulagati napore ka ostvarivanju »inkluzivnog obrazovanja«. Prvo, potrebno je kontinuirano baviti se pitanjima sadržaja nastavnih planova i programa, drugo, školska okruženja moraju postati prijateljska mjesta za svakog učenika, nastavnika i člana zajednice, i treće, političke debate koje raspiruju netrpeljivost i kočje svaku dublju diskusiju o sektorskim reformama moraju se odvojiti od škola.¹⁴

Iako djeluje konzistentno, ova politika ima jednu nedosljednost. Nedostaje joj princip prohodnosti. Naime, dva ključna pitanja: TKO i KAKO postaju *circulus vitiosus* ovoga razmišljanja. Zaista, **tko** će se *kontinuirano* baviti pitanjima sadržaja nastavnih planova; **tko** treba osigurati da školska okruženja postanu prijateljska mjesta za sve; i na kraju, **kako** je moguće (i je li uopće moguće) odvojiti političke debate koje raspiruju netrpeljivost i kočje dublje reforme?

Po logici stvari, u mnogim državama se podrazumijeva čiji je ovo posao i obaveza (u mnogima je čak eksplicitno propisano), ali u Bosni i Hercegovini se ne podrazumijeva ništa. Inače, društva u kojima se malo toga podrazumijeva jako su nesretna, a u BiH je to slučaj zbog nedostatka *javnog povjerenja*. Druge vrste povjerenja (intimno, privatno, komšijsko) egzistiraju, i nerijetko su vrlo snažne, gotovo esencijalne. Ipak, ono javno, gotovo da ne postoji. Budući da se u državi kakva je BiH ništa ne podrazumijeva, upravo zbog manjka javnog povjerenja, teško je vjerovati da postoji važnija zadaća od upoznavanja, upućivanja i prihvaćanja. Na tom tragu potrebno je iskustva iz projekta »dvije škole pod jednim krovom« upotrijebiti za koedukaciju i razvijanje *multiperspektivnosti, kritičkog razmišljanja te različitosti i multikulturalnosti kao bogatstva* ovoga društva.

Robert Beecroft, voditelj ureda OESS-a za Bosnu i Hercegovinu od srpnja 2001. do srpnja 2004, u intervjuu za *Dnevni list*, 18. 03. 2003. naveo je kako je *važno ne izjednačavati pitanje zakonskoga i administrativnoga objedinjenja »dvaju škola pod jednim krovom« i*

¹⁴ Perry, op. cit.

odobrene zajedničke nastavne jezgre. Maternji jezik i identitet sva tri konstitutivna naroda ispoštovani su u okviru zajedničke nastavne jezgre, a što je omogućeno mehanizmima u poučavanju »nacionalne grupe predmeta«. Ova grupa predmeta osigurava očuvanje kulture, identiteta i jezika.

Ipak, administrativno ujedinjenje »dviju škola pod jednim krovom« je administrativni proces. Beecroft ističe da je *zakonsko i administrativno objedinjavanje 52 postojeće »dvije škole pod jednim krovom« u BiH čisto proceduralni proces*. Dakle, voditelj misije OESS-a u BiH je prije šest i pol godina najavio ukidanje segregacije, odnosno projekta »dvije škole pod jednim krovom«. Kako smo vidjeli nije puno učinjeno u tom smjeru (osim u Zeničko-dobojskome kantonu).

6. Zaključak

Na početku ovoga teksta spomenut je katolički sustav *Škola za Europu*, koji, kako smo vidjeli, ne kotira visoko među onima koji donose hrvatsku obrazovnu politiku u BiH. A ovaj model je upravo oličenje svih preporuka i struke i međunarodnih tijela koja se spominju u ovome tekstu. To pokazuje da postoje Hrvati koji su svjesni problema i zainteresirani napraviti konkretne pomake ka interkulturalnom i inkluzivnom pristupu odgoju i obrazovanju. Na čelu ovoga projekta već petnaest godina sjedi pomoćni vrhbosanski biskup dr. Pero Sudar sa svojim suradnicima. Ovaj model i njegova iskustva su jako dobro poznati stručnjacima u međunarodnoj zajednici. I slijedi logično pitanje: Kako nikome iz međunarodne zajednice nije palo na pamet uzeti model katoličkih škola za primjer multiperspektivnosti i inkluzivnosti, ili barem neke elemente ovoga modela? Možda zbog toga što su katoličke? Dobro, možda možemo naći opravdanje za zanemarivanje koje pokazuju međunarodni moćnici, ali koje opravdanje mogu pronaći odgovorni za odgojno-obrazovnu politiku među Hrvatima u BiH koji ne žele prihvatiti pozitivna iskustva sustava katoličkih škola u BiH?

Ukoliko se nešto bitno ne promijeni u obrazovnim politikama u BiH, na Hrvatima će i dalje ostati zvono protivnika interkulturalizma i inkluzivnosti u obrazovanju. A mi smo uvjereni da to ne smije ostati tako. Zadaća je to svih koji žele dobro hrvatskome i drugim narodima u BiH.

Literatura

- Izvjешće Radne grupe za analizu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«, Sarajevo, travanj 2009. Vlada Federacije BiH.
- Okvirni plan aktivnosti za implementaciju zaključnih napomena preporuka UN komiteta za period 2008–2010. godine, Sarajevo, svibanj 2008, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.
- Pavlović, I., *Položaj Hrvata u BiH u području obrazovanja*, u: <http://www.hakave.org>, pristup ostvaren 2. 12. 2009.
- Perry, V., *Školske ograde*, u: <http://www.pulsdemokratije.net>, pristup ostvaren 2. 12. 2009.
- Premilovac, A., *Education in Bosnia and Herzegovina: A Neglected Security Issue*, predavanje na parlamentarnoj skupštini OEES-a, Portorož, Slovenija, rujan 2007.
- http://www.fmon.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=281&Itemid=1
- <http://www.ndcsarajevo.org>

Tablica 1. Hercegovačko-neretvanski kanton – županija

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škole	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
PROZOR–RAMA	OŠ »M. Marulić« i OŠ »Alija Isaković«	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
STOLAC	OŠ Crnići i PŠ Prve osnovne škole Stolac	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	U OŠ Crnići nalaze se područna odjeljenja OŠ Stolac
STOLAC	OŠ Stolac i Prva osnovna škola Stolac	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	Dvije škole pod jednim krovom
ČAPLJINA–VIŠIĆI	OŠ »Lipanske zore« i PŠ Čapljina	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	U OŠ Lipanske zore nalaze se područna odjeljenja OŠ Čapljina
ČAPLJINA	OŠ »Vladimir Pavlović« i OŠ Čapljina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	OŠ Čapljina je u zgradi đачkog doma
MOSTAR	Gimnazija	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	Administrativno-pravno ujedinjene škole
MOSTAR	Srednja prometna škola i Srednja mašinska i saobraćajna škola	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom

Nastavak tablice 1.

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škole	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
STOLAC	Srednja škola Stolac i Srednja škola Stolac	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
JABLANI-CA	Doljani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U OŠ Doljani nalaze se područna odjeljenja OŠ Jablanica
KONJIC	Prva osnovna škola	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U OŠ Konjic nalaze se područna odjeljenja na hrvatskom jeziku
DOMANO-VIĆI	PŠ (hrv.) i PŠ (bos.)	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	U jednoj školskoj zgradi nalaze se područna odjeljenja OŠ »V. Pavlović« i OŠ Čapljina
UKUPNO	9 škola											

Navedene škole i 10 kriterija u tablici, koji se odnose na Hercegovачko-neretvanski kanton, predstavljaju polaznu osnovu za analizu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«. U osnovnoj školi Ravno, za dva učenika srpske nacionalnosti, povratnika, organizirana je nastava na srpskom jeziku u područnoj školi u Ivanjici, po programu RS-a.

Tablica 2. Hercegovačko-neretvanski kanton

Pravni subjekt	Naziv škole	Broj škola
*	Crnići (hrv.) i PŠ Prve osnovne škole Stolac (bos.), OŠ »Lipanjске zore« i PŠ Čapljina, PŠ Doljani (OŠ Jablanica) i OŠ Ravno	4
**	OŠ »Marko Marulić« i OŠ »Alija Isaković«, OŠ Stolac i Prva osnovna škola Stolac Srednja prometna škola (hrv.) i Srednja mašinska i saobraćajna škola Mostar (bos.), Srednja škola Stolac (hrv.) i Srednja škola Stolac (bos.)	4
***	PŠ »V. Pavlović« (hrv.) i PŠ Čapljina (bos.)	1

Izvor: Izvještaj Radne grupe za analizu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«, travanj 2009.

Gimnazija Mostar nije uvrštena u ovu tablicu, budući da je administrativno-pravno ujedinjena.

* jedan pravni subjekt, uključujući i područne škole koje pripadaju drugom pravnom subjektu (ukupno četiri škole u četiri objekta, uključujući i područna odjeljenja drugih škola).

** dva pravna subjekta u jednoj zgradi (dvije škole pod jednim krovom – osam škola u četiri objekta).

*** dva pravna subjekta (dvije škole) imaju područne škole u jednoj školskoj zgradi.

Tablica 3. Srednjobosanski kanton – županija

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škola	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
JAJCE	OŠ »13. rujan« i OŠ »Berta Kučera«	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ »Berta Kučera« (bos.) nalaze se područna odjeljenja OŠ »13. rujna« (hrv.)
JAJCE	OŠ »Braća Jezerčić« i OŠ »Berta Kučera«	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ »Braća Jezerčić« (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ »Berta Kučera«
BUGOJNO	Treća OŠ (bos.) i Prva OŠ (hrv.)	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
BUGOJNO	OŠ »Bristovi« i Prva OŠ	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ »Bristovi« (bos.) nalaze se područna odjeljenja Prve osnovne škole (hrv.)
VITEZ	OŠ Vitez (hrv.) i OŠ Vitez (bos.)	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	U OŠ Vitez (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ Vitez (bos.)
FOJNICA	MŠŠ »Zijah Dizdarević« i OŠ »M. Rizvić« i PŠ »I.G. Kovačić« Gojevići	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U zgradi MŠŠ »Z. Dizdarević« nalazi se OŠ »M. Rizvić« i PŠ I.G.Kovačić – Gojevići

Nastavak tablice 3.

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škola	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
KISELJAK	OŠ Kiseljak-Bilalovac i OŠ Brestovsko	-			-	-	-	-	+	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
KISELJAK	OŠ Gromiljak i OŠ Kiseljak-1 Bilalovac	-			-	-	-	-	+	+	+	U OŠ Gromiljak (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ Kiseljak 1 – Bilalovac (bos.)
BUSOVAČA	OŠ Busovača i OŠ Kaćuni	-			-	-	-	-	+	+	+	U OŠ Busovača (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ Kaćuni (bos.)
VITEZ	MSŠ Vitez i SŠ Vitez	-			-	+	+	+	+	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
BUSOVAČA	SŠ Busovača i MSŠ Busovača	-			-	+	-	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
BUGOJNO	Gimnazija Bugojno i Srednja škola Uskoplje	-			-	-	+	+	+	+	+	U Gimnaziji Bugojno (bos.) nalaze se područna odjeljenja Gimnazije Uskoplje (hrv.)
GORNJI VAKUF – USKOPLJE	MSŠ Gornji Vakuf i SŠ Uskoplje	-			-	-	-	-	+	+	-	Dvije škole pod jednim krovom
UKUPNO	14 škola											

Tablica 4. Srednjobosanski kanton

Pravni subjekt	Naziv škole	Broj škola
*	OŠ Divičani i PŠ »Berta Kučera« (bos.) i PŠ »13. rujan« (hrv.), OŠ »Bristovi« i Prva osnovna škola Bugojno (hrv.), Gromiljak i Bilalovac, Busovača i Kačuni, OŠ Vitez (bos.) i OŠ Vitez (hrv.), srednje škole: Gimnazija Bugojno i Srednja škola Uskoplje	7
**	Treća osnovna škola Bugojno (bos.) i Prva osnovna škola Bugojno (hrv.), OŠ Kiseljak 1 – Bilalovac i OŠ Brestovsko, srednje škole: Srednja škola Vitez (bos.) i Srednja škola Vitez (hrv.), SŠ Busovača (hrv.) i MSS Busovača (bos.), SŠ Uskoplje (hrv.) i MSŠ Gornji Vakuf (bos.)	5
***	Na četiri lokacije nalaze se PŠ OŠ »Berta Kučera« (bos.) i PŠ OŠ »13. rujan« (hrv.)	4
****	OŠ »Muhsin Rizvić« i PŠ »I.G.Kovačić« su u zgradi Srednje mješovite škole »Zijah Dizdarević« (bos.)	1

Izvor: Izvještaj Radne grupe za analizu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«, travanj 2009.

* jedan pravni subjekt, uključujući i područne škole koje pripadaju drugom pravnom subjektu (ukupno četiri škole u četiri objekta, uključujući i područna odjeljenja drugih škola).

** dva pravna subjekta u jednoj zgradi (dvije škole pod jednim krovom – osam škola u četiri objekta).

*** dva pravna subjekta (dvije škole) imaju područne škole u jednoj školskoj zgradi.

**** dva pravna subjekta (jedna osnovna i jedna srednja škola), te područna odjeljenja treće škole u istoj zgradi.

Tablica 5. Zeničko-dobojski kanton – županija

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škole	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
VAREŠ	OŠ Vareš	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ŽEPČE	SMSŽ Žepče	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ŽEPČE	PŠ Ravne	+	+	+	+	+	Jedna je učionica pa rade u dvije smjene	U smjenama rade učitelji	Jedna je učionica	Ne koriste u isto vrijeme	+	
ŽEPČE	OŠ »Fra Grge Martića«	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
MA-GLAJ	PŠ Tujnica, PŠ Bradići	+	+	Školski odbori su u glavnim školama	+	+	+	+	+	+	+	Dvije područne škole, a u svakoj se nalazi po jedna učionica po hrv. kurikulumu Ove škole pripadaju OŠ Maglaj, a ove dvije učionice OŠ »Fra Grge Martića« Žepče

Nastavak tablice 5.

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škola	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
MA-GLAJ	OŠ »Novi Šeher«	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	
TEŠANJ	OŠ »Kulin ban«	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ŽEPČE	SMSŽ Žepče	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
UKUPNO	8 škola											Sve škole ispunjavaju uvjete.

Izvor: Izvještaj Radne grupe za analizu fenomena »dvije škole pod jednim krovom«, travanj 2009.

Na području Zeničko-dobojskoga kantona, prema mišljenju tamošnjega nadležnoga kantonalnog ministarstva, ne postoje više »dvije škole pod jednim krovom«.